

УДК 37(477)“19”:613.8

А. М. ВАКОЛЮК

м. Рівне

alinka90586@mail.ru

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ст.)

У статті подано аналіз періодів становлення та розвитку проблеми формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття. Проаналізовано та розкрито особливості формування здорового способу життя старшокласників, визначено недоліки, які заважали прогресивному розвитку питань формування здорового способу життя учнів.

Ключові слова: фізична культура, учні, педагогіка, здоровий спосіб життя, період становлення.

Піклування про здоров'я підростаючого покоління завжди мало велике науково-педагогічне значення для нашого народу. Здоров'я людини є складним феноменом, який може розглядатися як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру. Конституція України визначає життя та здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Зважаючи на ці процеси, в Україні останнім часом перед суспільством постали нові освітні вимоги до навчання та виховання підростаючого покоління, зміцнення його здоров'я та розвиток фізичної культури, реалізація яких знайшла відображення в Законах України «Про освіту» [3], «Про фізичну культуру і спорт» [4], у Національній доктрині розвитку освіти України ХХІ ст. [5], Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту [6], цільовій програмі «Здоров'я через освіту», «Основах законодавства України про охорону здоров'я» та ін.

Турбота про виховання й навчання здорової молоді була характерною рисою прогресивного розвитку Радянської соціалістичної держави. У Програмах КПРС зазначалося, що майбутнє покоління повинно рости здоровим та гармонійно розвинутим, тому школа знаходилася під пильною увагою широких кіл радянського суспільства. Урядом СРСР висунуто перед школою такі завдання: підвищення якості освіти та виховання, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також піклування про здоров'я школярів. З

огляду на це значущим компонентом шкільної освіти стала фізична культура, що має величезне значення у вирішенні проблеми зміцнення здоров'я та формування здорового способу життя учнів [2].

Проблема формування в підростаючого покоління здорового способу життя, виховання бережливого ставлення до свого здоров'я доволі широко представлено в науково-педагогічних джерелах. Розгляд питань формування здорового способу життя старшокласників в контексті шкільного виховання знайшло своє відображення у таких предметах: фізичне виховання в школі та поза її межами гігієнічне виховання; трудове навчання та виховання. Зокрема цими дослідженнями займалися такі вчені: М. Антропова, В. Белинович, С. Бриль, Н. Василенко, Б. Величковський, В. Вишневський, В. Горашук, Л. Жданов, В. Крижанівська, Е. Кривицька, Н. Кулино, А. Ликова, О. Смородинова, М. Солопчук, Н. Побірченко, Ю. Суббота, О. Сухомлинська та ін. Але дослідження літературних джерел свідчить про недостатність висвітлення історичних аспектів формування здорового способу життя старшокласників, тому існує необхідність у більш досконалому вивченні проблеми формування здорового способу життя старшокласників, розділивши другу половину ХХ століття на етапи.

Метою нашої статті є аналіз теоретичного змісту вирішення проблеми формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ століття). Завдання дослідження – окреслити

зміст основних етапів розвитку формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття.

Урахування особливостей суспільно-політичного, економічного та культурного розвитку країни, взаємозв'язку державної освітньої політики та суспільно-педагогічного руху, розвитку педагогічної науки, підвищення вимог і розробки нових підходів до формування здорового способу життя особистості дозволило нам визначити три етапи становлення та розвитку проблеми формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття, а саме:

- перший період (50-ті – 60-ті рр. ХХ ст.) – становлення питань формування здорового способу життя школярів як педагогічної проблеми;
- другий період (70-ті – 80-ті рр.) – етап інтенсивного розвитку теоретичних засад формування здорового способу життя старшокласників;
- третій період (90-ті рр. ХХ ст.) – розвиток проблеми формування здорового способу життя як системи на гуманістичних засадах.

Особливістю 50–60-х років ХХ століття було, по-перше, вступ Олімпійського комітету Радянського Союзу до Міжнародного комітету (1951 р.). У результаті цього фізична культура та фізичне виховання населення отримали активний розвиток, значно підвищився рівень масовості та залучення всіх верств населення до занять фізичною культурою. По-друге, прийнято низку законів і урядових постанов, спрямованих на розвиток фізичної культури. По-третє, на початку 50-х років після залежності системи освіти від ідеологічної політики та після війни й подолання розрухи держава потребувала зміни всієї суспільно-педагогічної ситуації, тобто необхідним був «педагогічний підйом». Тому важливе значення у формуванні здорового способу життя старшокласників цього періоду мала доцільна організація навчально-виховного процесу шкіл.

Але у школах 50-х років ХХ ст. щодо підходу до фізичного виховання учнів недостатньо уваги приділялося виробленню у школя-

рів свідомого ставлення до свого здоров'я, прищеплюванню гігієнічних навичок, вихованню інтересу до систематичних занять фізичними вправами.

Однією з причин цього вважалося те, що контроль за станом фізичного розвитку школярів покладался на вчителя фізичної культури, а не на весь педагогічний колектив (тобто всі вчителі повинні були б звертати увагу на те, як учні сидять за партами, як стоять біля дошки, яка в них хода та ін., щоб запобігти розвитку скривлення хребта та інших порушень постави). Внаслідок цього з переходом школярів із класу в клас зростала кількість учнів з порушеннями постави, плоскостопістю, короткозорістю та ін. [1]. Важливим засобом формування здорового способу життя школярів у досліджуваній період було трудове виховання. У зазначений період трудове виховання школярів набуло особливої значущості. Це було наслідком прийняття закону СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи освіти в СРСР» (1958 р.). Цей закон головним завданням радянської школи визначав підготовку учнів до життя та до суспільно корисної праці, що вимагало встановлення тісного зв'язку між навчанням та працею.

На етапі, що досліджується, принципово інший підхід до формування здорового способу життя школярів розроблявся й утілювався в освітню практику українським дидактом-практиком В. Сухомлинським, у виховній системі якого піклування про здоров'я школярів було на першому місці [7].

Другий період (70–80-ті рр. ХХ століття) характеризувався активним розвитком проблеми формування здорового способу життя старшокласників, якому сприяло насамперед залучення нашої країни до діяльності світової спільноти під егідою ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я), спрямованої на пошук нових шляхів покращення здоров'я людини. Започаткування такої діяльності відбулося в Канаді, де на початку 70-х рр. опубліковано звіт Міністра охорони здоров'я і добробуту про «Новий підхід до охорони здоров'я канадців», який фактично змінив уяву суспільства про підхід до формування власного здоров'я.

Всесвітньою організацією охорони здоров'я на період із 1984 до 1989 рр. прийнято Генеральну програму, де акцентувалося на необхідності «посилити виховну та просвітницьку роботу серед населення, що буде спрямована на пропаганду здорового способу життя, набуття знань про заходи зі зміцнення здоров'я та профілактики захворювань». Особлива увага в цій програмі зверталася на формування навичок здорового способу життя в дітей та підлітків, тому що ці основи закладаються вже на ранніх етапах життя. З використанням основних положень цієї програми ученим усього світу пропонувалося розробити нові більш ефективні програми як шкільного, так і позашкільного фізичного виховання дітей та підлітків [8, 3–4].

Піднесенню авторитету фізичного виховання, широкому та свідомому залученню учнівської молоді до формування здорового способу життя значною мірою сприяло проведення у СРСР Олімпійських ігор (1980 р.).

Третій етап (90-ті рр. ХХ століття) – здобуття Україною незалежності, зміна цінностей суспільно-історичного розвитку викликали до життя значний інноваційний потік. Рух до незалежності держави прискорив процес реформування школи. За роки розбудови національної системи освіти у змісті шкільної освіти відбулися суттєві зміни. Однак процес її реформування ще не завершено. Він відбувався й відбувається лише у складних умовах: одночасно з прийняттям нової законодавчої бази, економічної нестабільності, недостатнього наукового забезпечення, відсутності широкомасштабних експериментів та ін.

Економічні труднощі, погіршення екологічних умов, значне зниження рівня життя більшої частини населення, скорочення державної й особливо суспільної системи спортивних організацій для школярів та молоді, перехід фахівців в інші сфери діяльності, скорочення матеріально-технічної бази спорту та системи змагань, що відбулися в державі, значно вплинули на стан здоров'я школярів.

З отриманням незалежності в Україні прийнято низку документів, де здоров'я людини, формування її здорового способу життя визначено як пріоритетні завдання держави та системи освіти, а саме Закон України

«Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.); Державна програма «Освіта» (1993 р.); «Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні» (1994 р.); Конституція України (1996 р.); Національна програма «Діти України» (1996 р.); Комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998 р.); закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства (1999 р.) та ін. Слід зазначити, що розв'язання проблеми формування здорового способу життя школярів протягом 90-х роках здебільшого спиралося на основні принципи валеології (збереження, зміцнення та формування здоров'я). Це зумовило введення в загальноосвітніх школах, крім дисципліни «Основи безпеки життя», таких курсів, як «Основи валеології» та «Основи здоров'я».

Надання педагогічній громадськості професійної свободи сприяло виникненню в Україні низки освітніх закладів («Школа розуміння», «Школа розвитку», «Школа діалогу культур» та ін.), що працювали за авторськими програмами розвитку дитини. Ці програми успадкували ідеї відомих педагогів-гуманістів минулого, а також базувалися на сучасних концепціях розвивальної освіти, діалогічного навчання, особистісно-орієнтованого підходу та ін.

Отже, проведене дослідження дозволяє виявити негативні моменти щодо розвитку питань формування здорового способу життя учнів. Зокрема деякі проекти, що реалізовувалися в межах експериментальних здоров'язберігаючих шкіл, не були масовими. Учні шкіл не отримували системні знання про своє здоров'я й про те, як його зберегти. Предмет валеологія з навчальних планів шкільної освіти вилучено (1997 р.) через відсутність повноцінно розробленої фундаментальної наукової бази, кваліфікованих спеціалістів-учителів, навчальних посібників. Саме через недостатність державного фінансування відбувалося значне зменшення кількості організацій (клубів, гуртків), що проводили фізкультурно-оздоровчу роботу серед школярів. Такий стан реальної освітньої практи-

ки поряд з іншими негативними чинниками (екологічними, соціально-політичними) негативно вплинув на учнівське здоров'я: воно протягом 90-х рр. значно погіршилося через розрив між методолого-теоретичним обґрунтуванням механізмів розвитку здорового способу життя та недостатньою розробкою науково-методичного, організаційного забезпечення формування здорового способу життя учнів.

Список використаних джерел

1. Жданов Л. Н. Актуальные проблемы физического воспитания в школе / Л. Н. Жданов, В. И. Филиппович // Советская педагогика. – 1962. – № 3. – М., 1962. – С. 31–37.
2. Закон об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР. – М. : Известия советов депутатов трудящихся СССР, 1958. – С. 11–12.

A. M. VAKOLIUK

Rivne

FORMATION AND DEVELOPMENT OF IDEAS ABOUT THE HEALTHY LIFESTYLE OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE DOMESTIC PEDAGOGY (THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY)

In the article analysed periods of becoming and development of problem of forming of healthy way of life of senior pupils in home pedagogics of the second half of XX of century. The features of forming of healthy way of life of senior pupils are analysed and exposed, defects that interfered with progressive development of questions of forming of healthy way of life of students are certain.

Key words: physical culture, students, pedagogics, healthy way of life, becoming period.

A. H. ВАКОЛЮК

г. Ровно

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ИДЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПЕДАГОГИКЕ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХХ в.)

В статье проанализированы периоды становления и развития проблемы формирования здорового образа жизни старшекласников в отечественной педагогике второй половины ХХ века. Проанализированы и раскрыты особенности формирования здорового образа жизни старшекласников, определены недостатки, которые мешали прогрессивному развитию вопросам формирования здорового образа жизни учащихся.

Ключевые слова: физическая культура, ученики, педагогика, здоровый образ жизни, период становления.

3. Закон України «Про освіту» // Зібрання законодавства України. Звід законів України. – 2000. – № 3. – К. : Український інформаційно-правовий центр, 2000. – С. 35–73.
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // Зібрання законодавства України. Звід законів України. – №3. – К. : Український інформаційно-правовий центр, 2000. – С. 66–97.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Педагогічна газета. – 2001. – № 7 (85), липень.
6. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту // Щотижневий збірник актів законодавства. – 2004. – № 39. – К. : Офіційний вісник України, 2004. – С. 23–34.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976–1977. – Т. 1. – 654 с.
8. Ярхам К. Формирование навыков здорового образа жизни у школьников / К. Ярхам // Физическое воспитание и спорт в школах зарубежных стран: тематическая подборка. – 1989. – № 4. – М. : ЦООНТИ – ФиС, 1989. – С. 3–4.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2015